

FONTES HISTORIAE NUBIORUM – FORTIDEN OG FREMTIDEN

ALEXANDROS TSAKOS

På 1980- og 1990- tallet var en gruppe klassiskfilologer fra Norge interessert i den nubiske fortiden: Tormod Eide, Tomas Hägg og Richard Holton Pierce. Sammen med den ungarske professoren László Török står de bak *Fontes Historiae Nubiorum (FHN)*, et korpus av de skriftlige kildene om antikkens Sudan.¹

Dette korpuset danner grunnlaget for denne artikkelen. Målet er at den skal være informativ for tidsskriftets lesere når det gjelder det faghistoriske bak *FHN* og feltet som kalles nubilogi, men samtidig vil jeg rette et kritisk blikk mot måten Nubia og nubiere ble forstått i rammen av *FHN*. Er det noe som bør oppdateres i denne forståelsen og i selve korpuset? Og hvis ja, i hvilken retning? Har Norges universiteter, eventuelt med Universitetet i Bergen i spissen, noe å bidra med i dag?

Nubia i verden

Nubia er betegnelsen på regionen langs Nilen sør for det historiske Egypt, fra Den første katarakt, som i dag ligger under Aswan-dammen, og minst til Sudans moderne hovedstad, Khartoum.² I ulike historiske perioder strakk

-
1. Eide, T., T. Hägg, R.H. Pierce, og L. Török, *Fontes Historiae Nubiorum*, Bergen 1994, 1996, 1998, 2000.
 2. Det finnes rikelig med litteratur om Nubia, både fra antikken og i dag, se Emberling G. og B. Williams, *The Oxford Handbook of Ancient Nubia*, Oxford 2021.

«Nubia» seg til deler av ørkenene både mot øst, mot Det røde hav, og mot vest, til Darfur og Tchad.

Navnet «Nubia» finner vi først i senantikken. Vi vet ikke hva de lokale befolkningene kalte landet sitt, men vi får innsikt i regionen sør for Egypt

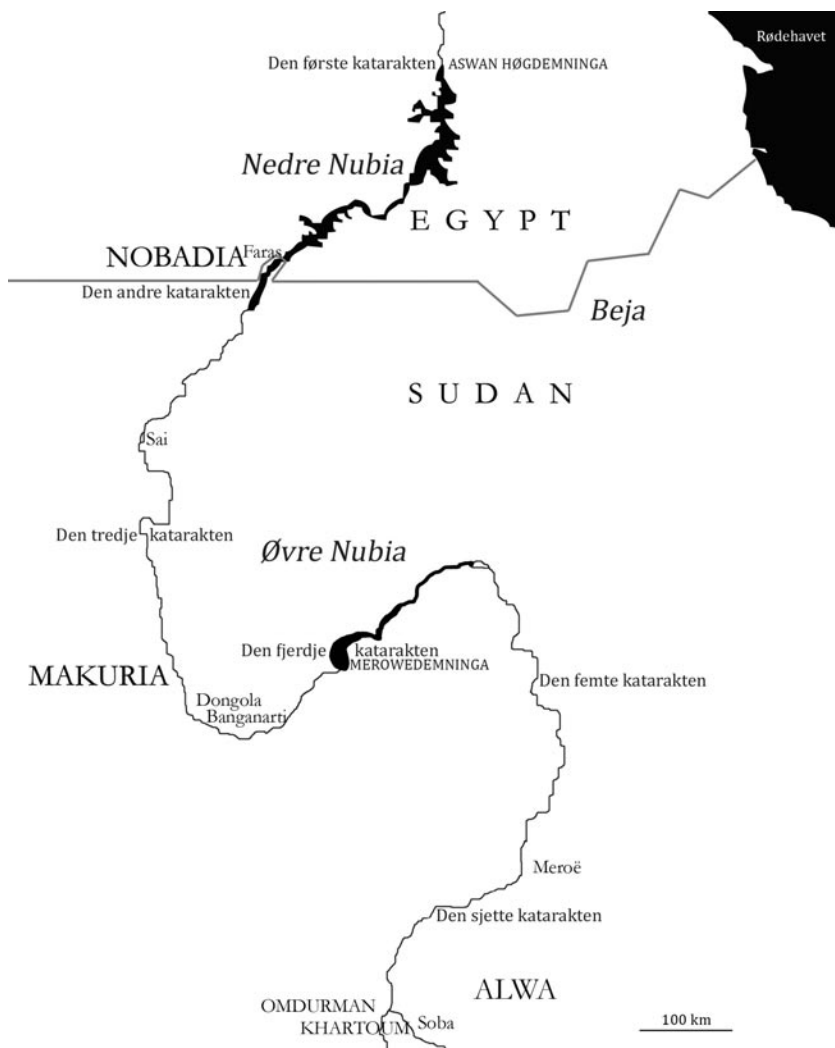

Fig. 1. Kart over Nubia ved Henriette Hafsaas.

gjennom stedsnavn i hieroglyfiske tekster – det mest kjente navnet er «Kusj».³

Senere besøkte også gresktalende folk Egypt, spesielt etter Aleksander den stores erobring av landet, og de skrev også om land og folk sør for Egypt og langs Det røde hav. Greske historikere og geografer kjente til den kongelige byen «Meroë»,⁴ og de kalte landet for Etiopia, som på gresk betyr «landet av mennesker med solbrente ansikter».

Det har vært en del misforståelser mellom dette Etiopia og nåtidens etiopiske stat – akkurat som Etiopia og India heller ikke var helt adskilt i det mentale kartet til fortidens mennesker.⁵ Men fra denne epoken finnes det altså ikke noen skriftlige referanser til «Nubia». Navnet dukker opp i kildene først i senantikken, det vil si etter fallet til det meroitiske kongedømmet.

Forholdet mellom «Meroe» og «Nubia» har blitt diskutert i faglitteraturen og det har kommet en viss enighet rundt særlig to hovedkonklusjoner: For det første er «meroitisk» og «nubisk» beslektede språk (begge to tilhører til det nilosahariske phylum), men de er ikke identiske.⁶ For det andre har «nubiere» vært til stede i området i tidligere epoker (under kongedømmene Kusj og Meroe), men da som undersåtter av «meroitere».

Nubierne benyttet anledningen da det meroitiske kongedømmet mistet kontroll over Nilen i det 4. århundre e.v.t. og dannet *nubiske* kongedømmer som dominerte det geografiske området som i dag er staten Sudan. De konverterte til kristendommen og brukte både gresk og koptisk (den siste fasen av det gamle egyptiske språket) som var nøkler til forståelsen av den nye religionen. De skrev ned sitt språk, det såkalte gammelnubisk, og de både organiserte et kirkelig hierarki og fornyet antikke administrative strukturer for regionene de styrte over. Alt dette munnet ut i at de historiske kildene begynte å snakke om Nubia og nubiere.⁷

3. For en introduksjon til temaet på norsk, se <https://snl.no/Kusj>. De tidlige fasene av den nubiske historien blir behandlet i volum 1 av FHN.

4. Disse kildene blir behandlet i volum 2 av FHN.

5. For en oversikt over disse misforståelsene med fokus i middelalderen, se Simmons, A., *Nubia, Ethiopia, and the Crusading World, 1095-1402*, London 2022.

6. Cf. Van Gerven Oei, V.W.J., *A Reference Grammar of Old Nubian*, Leuven 2021, s. 14 & fig. 1.5 (s. 15).

7. For en oversikt over Det kristne Nubia, se Tsakos, A. (2021, november 29). Medieval/Chris-

De kristne nubiske kongedømmene hadde veldig forskjellige skjebner etter middelalderen. Noen ble en del av det osmanske riket; andre ble en del av Funj-sultanatet av Sennar, byen sør for Khartoum; og en del fortsatte å være uavhengige av større politiske utviklinger til de ble en del av dagens Sudan.⁸ Nubia mistet da aldri sin karakter som *terra mater* for mange stammer i Sudan; som *locus memoriae*, særlig etter byggingen av Aswan-demningen og oversvømmelsen av den nordligste delen av Nubia.

UNESCOs *Aswan High Dam Campaign* som fant sted i forbindelse med byggingen av Aswan-demningen, påvirket studiet av fortiden både i Sør-Egypt og i Sudan.⁹ Navnet «Nubia» ble derfor gitt til tidligere kulturer langs Nilen fra Sør-Egypt til Khartoum, og studiet av Sudans fortid kalles som oftest for «nubiologi».¹⁰

Nubiologene driver for det meste enten med arkeologi og relaterte disipliner eller med studier av tekster. Etter at Aswan-demningen ble bygd, er det bare den sudanske delen av Nubia som er over vann. Derfor blandes ofte «nubiologi» med disiplinen «Sudan-arkeologi». Andre ganger er «Sudan-arkeologi» det foretrukne begrepet fordi man studerer perioder som er eldre enn de «nubiske», dvs. fra før senantikken og middelalderen. Men for både «Sudan-arkeologer» og «nubiologer», er det Sudan som er vertslandet for feltarbeid.

Ellers finnes det både arkeologiske gjenstander og tekster i stort antall på museer og biblioteker i Egypt, samt mange andre land utenfor Nildalen. Dette er resultatet av arbeidsmåten under Unescos Aswan-aksjon. Det var da avtalt at vertsnasjonen og «foreign mission» skulle dele funnene fra ut-

tian Nubia. *Oxford Research Encyclopedia of African History*. (besøkt 23 mars 2025), <https://oxfordre.com/africanhistory/view/10.1093/acrefore/9780190277734.001.0001/acrefore-9780190277734-e-1081>.

8. For en diskusjon av disse statene, se Hafsaas, H., «The Nubian Frontier as a Refuge Area Warrior Society between c. 1200 and c. 1800 CE: A Comparison between Nubia and the Ottoman Balkans», *Ottawa* 6 (2019), s. 67-87.
9. Bygging av Aswan-demningen ble besluttet i 1954 og arbeidet begynte i 1959. Samtidig inviterte den egyptiske og den sudanske regjeringen UNESCO til å sette i gang redningsaksjonen for nubiske antikviteter. Aksjonen begynte i 1960 og varte til 1980.
10. Historien om disiplinen «nubiologi» ble nylig kritisk gjennomgått av Vincent van Gerven Oei i et keynote-foredrag i rammen av den 15. internasjonale konferansen for nubiske studier i Warszawa 2022. I påvente av publikasjonen av konferansen har Van Gerven Oei publisert foredraget sitt på nettet: <https://works.hcommons.org/records/ay1s7-me471> (besøkt 23. mars 2025).

gravningene. Derfra ble det dannet museums- og undervisningssamlinger i Amerika og Europa, og dette la grunnlaget for studiet av den nubiske fortiden.¹¹

Det er ingen tvil om at området som ble oversvømt av demningen var en del av Nubia, og derfor ble beskrivelsen av fortiden i det som ble Sudan basert på kunnskap samlet i Nubia. Slik ble det også til at den viktigste presentasjonen av fortiden i hele området sør for Egypt fra forhistorie til århundrene etter middelalderen ble kalt «Nubia: Corridor to Africa» - utgitt i 1977 av en av lederne av Aswan-aksjonen, William Yewdale Adams fra Kentucky, USA.

Fontes Historiae Nubiorum

Den tradisjonen som utviklet seg i arkeologifeltet påvirket også måten tekstspesialister tilnærmet seg stoffet på. Først ute var pater Giovanni Vantini, som arbeidet som misjonær i Sudan og i 1975 utgav *Oriental Sources Concerning Nubia*; her er det de arabiske kildene fra og om middelalderen som har hovedrollen. Nesten 20 år senere kom *Fontes Historiae Nubiorum*, som tok for seg perioden før middelalderen. Både *Oriental Sources* og *FHN* er ifølge sine introduksjonstekster tenkt som ressurser for arkeologene i feltarbeid.

FHN begynte i 1994 og hadde som faglig mål å samle de viktigste kildene om den nubiske fortiden på egyptisk, gresk, latin og meroitisk. Disse kildene er fra tidsrommet mellom det 8. århundret f.v.t. og det 6. århundret e.v.t., altså den perioden vi kaller antikken, og viser slik utgivelsens avhengighet av klassiske studier. Redaktørene for *FHN* sier ingenting slikt eksplisitt, men det er ganske åpenbart, samtidig som de gir et blink med øyet ved at tittelen er nettopp på latin! Disse redaktørene var Tormod Eide, Tomas Hägg, Richard Holton Pierce og László Török. Av disse var Eide, Hägg og Pierce ansatt ved klassisk institutt ved Universitetet i Bergen, og *FHN* ble publisert i sin helhet i redaktørenes akademiske hjem.

11. Historien om «museumization» av Nubia er skrevet av Costanza de Simone, *Nubia and the Nubians: The «Museumization» of a Culture*, Saarbrücken 2015. Se også idem (red.), *Remembering the “Nubia Campaign”. Recollections and Evaluations of The International Campaign to Save the Monuments of Nubia after Fifty Years*, Leiden 2025.

Richard Holton Pierce var egyptolog, og den eneste som har vært professor i egyptologi ved Universitetet i Bergen. Han arbeidet som arkeolog i Egypt og Nubia. Pierce var også den eneste fra Universitetet i Bergen som deltok i Aswan High Dam Campaign. Den eneste personen med opprinnelse fra Bergen som deltok var hans kone Wenche, som ikke var arkeolog.

Pierce forsto egyptologi som et studiefelt om alle kulturer og alle manifestasjoner av disse kulturene som ble utviklet langs Nilen. Han var først og fremst filolog og lærte alle språkene som ble brukt i Egypt: fra hieroglyfer, demotisk og koptisk til gresk og latin; samt litt nubisk og beja; og hvorfor ikke syrisk, hebraisk eller arabisk også? Han studerte språk og språkernes produksjon både i litterær og dokumentarisk form. Ved Universitetet i Bergen fant han sin plass på Klassisk institutt. Der ble Pierce del av en lesegruppe hvor filologisk fordypning i antikke tekster kunne skape innsikt i større språklige og historiske fenomener.

Sammen med ham i gruppen var Tomas Hägg og Tormod Eide. Begge var hellenister, men Hägg hadde oppdaget Nubia på egen hånd: først gjennom sin interesse for den klassiske greske romanen,¹² hvor landet sør for Egypt ofte spiller en meget sentral rolle; så på grunn av sin forskning om titlene som ble brukt av administrasjon og aristokrati både i Det romerske (bysantinske) riket og i Nubia;¹³ og sist men ikke minst fordi han publiserte to greske innskrifter på gravsteiner som Scandinavian Joint Expedition i Nubia (i rammen av Aswan High Dam Campaign) hadde gravet ut på kristne gravplasser ved lokaliteter som tilhørte den middelalderske nubiske sivilisasjonen.¹⁴ Denne publikasjonen åpnet feltet for Hägg. Han skrev viktige bidrag om bruken av gresk i Nubia,¹⁵ og han ble redaktør for en internasjonal konferanse om nubiske studier som ble avholdt i Uppsala i 1986.¹⁶

12. Hägg, T., *The Novel in Antiquity*, Berkeley 1991.

13. Hägg, T., «Titles and Honorific Epithets in Nubian Greek Texts», *Symbolae Osloenses* 65 (1990), s. 147-177.

14. Hägg, T., «Two Christian Epitaphs in Greek of the 'Euchologion Mega' Type», in: T. Säve-Söderbergh (ed.), *Late Nubian Cemeteries* (Scandinavian Joint Expedition to Sudanese Nubia, 6), Solna 1981 (pr. 1982), s. 55-62 & Pl. 105-106.

15. Cf. Hägg, T., «Greek Language in Christian Nubia», i: A.S. Atiya (red.), *The Coptic Encyclopedia*, Vol. 4, New York 1991, 1170-1174.

16. Hägg, T. (red.), *Nubian Culture: Past and Present*, Stockholm 1987.

Hägg hadde et bredt akademisk nettverk som også omfattet den ungarske professoren László Török, en av de viktigste historikerne om antikkens Sudan.¹⁷ Török skrev de historiske kommentarene til alle de tekstene som filologene samlet og analyserte. Det klassiske miljøet i Bergen forsto ikke *FHN* som en samling av oppdaterte redigeringer av de innsamlede tekstene. Det er selve innsamlingen av tekstkorpuset som er presentert som deres bidrag.

FHNs innhold

FHN inneholder 343 tekster, kronologisk ordnet. Første bind, som representerer før-hellenistisk tid, inneholder 66 innførsler, hvorav 11 passasjer fra Herodot og to graffitiert på gresk fra Øvre Egypt. De resterende 80% av tekstene er egyptiske. Det andre bindet dekker epoken til det 1. århundret f.v.t, det vil si hellenistisk (eller ptolemaisk) tid i Egypt. Dermed kommer det kanskje ikke som en overraskelse at blant de 119 innførslene i dette bindet er nesten halvparten på gresk eller latin. Samtidig dukker de første meroitiske tekstene opp. Meroitisk er også representert med 15 tekster i tredje bind, som dekker de seks første århundrene e.v.t. I dette bindet finnes også 15 koptiske tekster og 20 demotiske. Resterende tekster blant de 157 er enten på gresk eller på latin.

Disse tallene avdekker noen veldig interessante fenomener. Først og fremst viser de at med tiden blir egyptiske tekster færre både i absolutte tall og prosentvis. Samtidig øker bruken av det lokale språket uttrykt i meroitiske tekster. Og som det nettopp ble påpekt, får vi også flere kilder på gresk og latin.

Disse observasjonene leder til den neste: med unntak av de meroitiske tekstene, ser alle andre skriftlige kilder ut til å være det intellektuelle produktet av folk nord for Kusj/Nubia. Men også folk i Kusj produserte tekster på gresk og egyptisk (for det meste for offentlige, men også til en viss grad for private formål). Dessverre skiller ikke redaktørene for *FHN* mellom de to kategoriene. De var ikke interessert i tekster som er produsert av et folk, men tekster som handler om dette folket.

17. Se nekrologen ved Ádám Bollók, «In memoriam László Török (1941–2020)», *Antaeus* 37 (2020), s. 11-14.

Det finnes rom for kritikk av det historiske perspektivet som danner denne samlingen når fortellinger hos Herodot på gresk, kongelige steler på egyptisk og gravsteiner på meroitisk er blandet sammen. Den historiske fortellingen som produseres kan skape forvirring: Hvem var disse nubierne som redaktørene prøver å rekonstruere kildene til? Arbeidet bak FHN var formidabelt for 1990-tallet, men i dag kunne Nubia fra et perspektiv basert på skriftlige kilder ha sett ganske annerledes ut.

Det er ikke bare at en skulle skille mellom tekster produsert av nubiere og tekster produsert om dem fra folk utenfra Nubia. Desto viktigere er at den første kategorien skulle berikes med utvidelsen av både språkene som kildene er skrevet på ved å inkludere tekster på gammelnubisk, og av de kronologiske rammene for korpuset ved å inkludere middelalderen, den nubiske epoken *par excellence*.

En annen *Fontes Historiae Nubiorum*?

Middelalderen er epoken da nubiere står i forgrunnen av historien og det nubiske språket er brukt i alle slags skriftlige monumenter. Det er dette språket som er inngangen til idéene, tankene og interessene til alle som identifiseres som nubiere.

I Vantinis kildesamling om Nubia i middelalderen finner vi likevel bare folket og landet sett utenfra. I 1975 var nubisk lite kjent, og slik var det ennå da *FHN* ble utgitt på 1990-tallet.

Forståelsen av språket var på denne tiden basert på arbeidet til filologen Gerald Michael Browne.¹⁸ I dag har vi en ny grammatikk for språket ved lingvisten Vincent van Gerven Oei,¹⁹ som har en annen metodikk. Filologi klarte ikke å knekke koden til gammelnubisk; lingvistikk gjorde det.

Med Van Gerven Oeis grammatikk, som ble utgitt i 2021, har nubilogene fått et redskap til å tolke det største korpuset av tekster på gammelnubisk, nemlig innskrifter produsert av besøkende til hellige steder

18. Han skrev den første grammatikken (Browne, G.M., *Grammar of Old Nubian*, München 2002); han compilerte ordboken til gammelnubisk (idem., *Old Nubian Dictionary*, Leuven 1996 & idem., *Old Nubian Dictionary. Appendices*, Leuven 1997); han publiserte de fleste kjente tekster på gammelnubisk (for en oversikt se: https://www.medievalnubia.info/dev/index.php/Guide_to_the_Texts).

19. Van Gerven Oei, V.W.J., *A Reference Grammar of Old Nubian*, Leuven 2021.

i Nubia eller andre steder hvor politisk makt utfoldet seg – ofte sammenfaller de to i den nubiske middelalderen.

I disse innskriftene får vi et unikt innblikk i måten språket ble brukt i dagliglivet, på en annen måte enn vi kan få det fra oversettelsene av de greske bibeltekstene (både NT og GT ble oversatt fra gresk) og av andre kristne tekster på gresk eller koptisk – selv om disse gir viktige bidrag til vår forståelse av lese- og skrivekyndighet i det kristne Nubia. Det som særlig må understrekes, er derimot betydningen av å analysere hvordan gammelnubisk ble brukt i skriftlige uttrykk for tro og tanke blant nubiere.

I perioden fra omkring år 1000 til 1500 dominerte gammelnubisk alle former for skriftlig produksjon i det kristne Nubia. I praksis utviklet det seg imidlertid en språklig blanding mellom gammelnubisk og gresk, hvor sistnevnte fortsatt ble ansett som det hellige språket par excellence. Bibelske tekster, private bønner og andre religiøse ytringer ble ofte skrevet etter hukkommelsen på veggene i hellige rom – som kirker, pilegrimssteder og gravplasser – i en slik språklig blanding. Over tid påvirket denne kontakten til og med morfologien i det nubiske språket.

Det beste eksempelet på hvordan dette materialet kan brukes til forståelsen av gammelnubisk er uten tvil arbeidet som Adam Łajtar har gjort med besøkenes graffittier fra Banganarti, som ligger ti kilometer fra Dongola, hovedstaden i det nubiske kongedømmet Makuria. Dette var et kongelig pilegrimssted i de siste århundrene av middelalderen.²⁰

Slike tekster har vi et stort antall av fra Nubia. Vi kjenner til 4518 graffittier takket være Database for Medieval Nubian Texts (DBMNT), som er utviklet av Grzegorz Ochała ved Universitetet i Warszawa.²¹ DBMNT presenterer ikke selve tekstene, men gir alle mulige opplysninger om hver av dem som allerede er publisert. I det 21. århundret er det ikke nødvendig å samle alt dette materialet i et eller flere bind etter eksempelet til FHN. Det som trengs, er en utvidet digital tilgjengeliggjøring. Mengden av data det er snakk om, krever et internasjonalt samarbeid. Ved siden av de polske nubiologene burde etter min mening Universitetet i Bergen få en ledende rolle.

20. Łajtar, A., *A late Christian Pilgrimage Centre in Nubia: The Evidence of Wall Inscriptions in the Upper Church at Banganarti*, *Journal of Juristic Papyrology supplementum* 39 (2020).

21. <https://www.dbmnt.uw.edu.pl/> (besøkt 23. mars 2025).

Sudan-studier i Bergen

Arven fra FHN kunne være et argument for at Bergen får denne rollen. Den kan ikke begrenses til open-access tilgang gitt til digitale kopier av FHNs bind, som en allerede kan finne i Spesialsamlingenes nettside marcus.uib.no.²² Den bør utvides og oppdateres i tråd med utviklingen innenfor digital humaniora. Og det finnes flere årsaker til at Bergen bør påta seg denne rollen, ikke minst historiske årsaker knyttet til det lengste internasjonale samarbeidet som UiB har hatt utenfor Norden, nemlig med Universitetet i Khartoum.²³

I 1963 reiste den berømte antropologen Fredrik Barth på feltarbeid i Darfur. Etter ham valgte flere av studentene hans Sudan for sine feltarbeid. Først var det sosialantropologen Gunnar Haaland og arkeologen Randi Haaland, deretter fulgte sosialantropologene Leif Manger, Gunnar Sørbø og Frode Storås. Regionene vest i Sudan, men også Sør-Sudan, var hovedreisemålene deres. Men de besøkte også Khartoum hvor logistiske og administrative oppgaver måtte utføres før og etter feltarbeid. I den samme epoken bodde både Pierce og den irske historikeren Rex Sean O’Fahey i

Fig. 2 Richard Pierce på feltarbeid.

22. <https://marcus.uib.no/instance/journal/307c14e4-9afa-4eac-b891-460ffd3e71ad> (besøkt 23. mars 2025).

23. For historien om dette samarbeidet, se Bøe, M., «The Bergen-Sudan Connection», in: Hafsaas-Tsakos, H. and A. Tsakos (red.), *Connecting South and North: Sudan Studies from Bergen in Honour of Mahmoud Salih*, Bergen 2009, s. 5-18.

Fig. 3. Rex Sean O'Fahey på feltarbeid.

Sudan. Etter hvert kom de alle sammen tilbake til Bergen og brakte med seg erfaringer, kunnskap og sine arkiver fra årene i Sudan. Pierces historie er knyttet til hans filologiske og egyptologiske interesser, men for O'Fahey var andre forskningsspørsmål viktige.

O'Fahey var også aktiv i Darfur hvor han reiste rundt og besøkte familier som bevarte private arkiver med dokumenter fra de siste fire århundrene. De fleste av disse dokumentene handlet om landeiendom og dermed ble slike problemstillinger sentrale for den tidligere fasen av O'Faheys forskning.²⁴ Senere ble han interessert i andre regioner enn Darfur, samt i sufismen, den formen for islam som er mest karakteristisk for Sudan. Han spesialiserte seg i Idrisiya-grenen av sudansk sufisme.²⁵ Et særtrekk ved O'Faheys forskning var at han avfotograferte alle dokumentene som han fant, enten i feltet eller på bibliotekene. Dette arbeidet ble grunnlaget for en omfattende samling av kopier av manuskripter, og disse er ofte de eneste vitnene til originalene som har gått tapt i løpet av alle krigene som har herjet Sudan og særlig Darfur de siste årene. Den nåværende krigen i landet har

24. Cf. O'Fahey, R.S. and M.I. Abu Salim, *Land in Dār Fūr: Charters and Related Documents from the Dār Fūr Sultanate*, Cambridge 1983.

25. O'Fahey, R.S., *Enigmatic Saint: Ahmad ibn Idris and the Idrisi Tradition*, London 1990.

økt viktigheten av denne samlingen som per i dag forvaltes av Spesialsamlingene ved Universitetsbiblioteket i Bergen.²⁶

Spesialsamlingenes ansvar er både å bevare disse kopiene for fremtidige generasjoner, og å tilgjengeliggjøre dem for alle med interesse for disse dokumentene, først og fremst sudanere. Den beste måten å oppnå begge formålene på er å gjøre Sudan-samlingen ved Universitetsbiblioteket i Bergen tilgjengelig digitalt. I det 21. århundret kan ikke denne digitale tilgjengeliggjøringen være ensidig. Universitetet i Bergen bør samarbeide med de andre aktørene i slike forsøk for å bevare og tilgjengeliggjøre kildene til Sudans fortid.

Sudan Memory-prosjektet i England er et av nettverkene hvor Bergen og Norge kunne være delaktig.²⁷ Der deltar, blant andre institusjoner, universitetet i Durham med sitt enestående Sudan-arkiv, det mest omfattende i hele verden utenfor Sudan.²⁸ Bergen hevdes å være stedet med det nest største arkivet, og den nylig signerte avtalen «North Sea University Partnership» med nettopp Bergen og Durham i spissen tilbyr den perfekte konteksten for fremtidig arbeid og samarbeid.²⁹

Fremtiden i digital tilgjengeliggjøring ser ut til å være utvikling av felles standarder for lagring og visning av data og metadata av bilder og audio/video filer på tvers av institusjoner og internasjonalt. Disse standardene beskrives best av rammeverket som kalles IIF (International Interoperability Framework) og som baseres på publisering av et manifest (i form av et JSON-dokument) som inneholder alt av metadata til hver gjenstand.³⁰ IIF har allerede blitt brukt for tilgjengeliggjøring av Sudan-arkivet ved universitetet i Durham, og Bergen bør finne sin plass i det internasjonale arbeidet for å bevare kildene til fortiden til alle slags sudanske folk, fra Nubia, Darfur og de andre stedene hvor forskere fra UiB har vært aktive.

26. <https://marcus.uib.no/instance/collection/28d2e270-d70e-4813-8580-0d995f7d1c35> (besøkt 23. mars 2025).

27. Om prosjektet, se: <https://www.sudanmemory.org/> (besøkt 23. mars 2025).

28. Om arkivet, se: <https://libguides.durham.ac.uk/asc-sudan-archive> (besøkt 23. mars 2025).

29. Foreløpig, se: <https://www.uib.no/aktuelt/174676/north-sea-university-partnership> (besøkt 23. mars 2025).

30. En enkel introduksjon til IIFs konsepter og metoder er gitt av IIF-konsortiets video-serier: <https://www.youtube.com/@IIF-Consortium/videos> (besøkt 23. mars 2025).

I mellomtiden er vi i Bergen aktive med å digitalisere O’Fahey- og andre deler av Sudan-samlingen på vårt egenutviklede registreringssystem basert på Stanford-universitetets «Protégé»,³¹ både i rammen av den daglige driften og som del av prosjektet Sudan Norway Academic Collaboration (SNAC).³² En av ambisjonene er å nominere Sudan-samlingen til UNESCOs liste *Memory of the World*. Parallelt, og i rammen av SNAC-prosjektet, har også flere aktiviteter funnet sted som er knyttet til den siste drømmen som Pierce hadde som fagperson, nemlig å kompilere et *Fontes Historiae Blemmyorum*.

Blemmyene er et folkeslag som lever i ørkenen i Øst-Sudan og som har vært fokus for arbeidet til et tverrfaglig prosjekt ledet av botanikeren Knut Krzywinski, geografen Gidske Andersen og Pierce selv.³³ SNAC har støttet reise og opphold i Bergen for den ledende arkeologen i ørkenen i Øst-Sudan, Julian Cooper fra Macquarie-universitetet i Sydney, Australia.³⁴ Hans tilstedeværelse har reaktivert den lokale interessen for Pierces arkiv, hvor man finner alle de relevante kildene som var kjent da Pierce var i live og aktiv i felten – han reiste siste gang til Øst-Sudan i 2015 i en alder av 80! Måten

Fig. 4. Julian Cooper i Pierces etterlatte arkiv.

31. Om Protégé, se <https://protege.stanford.edu/> (besøkt 23. mars 2025).

32. Om SNAC, se: <https://www.emi.no/projects/2942-snac> (besøkt 23. mars 2025).

33. Se Krzywinski, K. og R.H. Pierce, *Deserting the Desert: A Threatened Cultural Landscape between the Nile and the Sea*, Bergen 2001.

34. For en oversikt over Coopers prosjekter, se: <https://researchers.mq.edu.au/en/persons/julien-cooper> (besøkt 23. mars 2025).

dette prosjektet vil drives fremover på er inspirert av debattene om avkolonisering av forskningen, fokus på behov og ønsker fra de lokale interessentene og avansert digital tilgjengeliggjøring av kildemateriale som er innsamlet.

En slags konklusjon

Fontes Historiae Nubiorum var banebrytende for sin epoke, men den er utdatert per i dag, på grunn av både måten den ble publisert på (trykte bind med lite rom for addenda og corrigenda) og synet på nubiernes rolle: De folkeslagene som omtales i kildene i *FHN* var nubiernes forgjengere i Nildalen. Derimot er middelalderen, som er den epoken da nubierne kontrollerte regionen, ikke tatt med i *FHN*.³⁵

Å gjøre de tre bindene, samt indeksen, digitalt tilgjengelige er et sine qua non, men ikke tilstrekkelig for hvordan dette materialet best kan brukes til undervisning og forskning i dag. Digitale standarder som IIF bør være førende for videre arbeid. Samtidig må det tas hensyn til andre prosjekter som pågår, som DBMNT i Warszawa, Sudan Memory i England, og sist, men ikke minst, forsøket på å tilgjengeliggjøre de enorme arkivene til Pierce og O'Fahey som forvaltes av Spesialsamlingene ved Universitetsbiblioteket i Bergen.

Hvordan konseptet *Fontes Historiae Nubiorum* kan videreføres til forholdene i det 21. århundret vil testes i prosjektet som Bergen-baserte forskere og Julien Cooper har begynt under navnet *Fontes Historiae Blemmyorum*. Men bare når alle tekstene fra Sudans fortid gjøres tilgjengelige gjennom en plattform som drives av et internasjonalt konsortium og med hovedmålet å bli del av dannelsen av de nye generasjonene i Sudan, både i sentrum og i periferiene av landet, vil veien som klassiskfilologene i Bergen viste komme til sitt mål.

alexandros.tsakos@uib.no

35. Sammen med Richard Pierce har jeg også tidligere publisert noen betraktninger om FHNs fremtid, se R.H. Pierce og A. Tsakos, «The Past and the Future of Fontes Historiae Nubiorum», i T. Bács, Á. Bollók og T. Vida (red.), *Across the Mediterranean – Along the Nile. Studies in Egyptology, Nubiology, and Late Antiquity dedicated to László Török on the Occasion of his 75th Birthday*, Vol. 2, Budapest 2018, 961-965.